

ВИТОКИ СТВОРЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ СТЕЖОК ЯК ЗАСОБУ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ

Аналіз наукових доробок психологів С.Д. Дерябо й В.А. Ясвін засвідчив, що кожному етапу розвитку відносин людини й природи притаманний свій тип екологічної свідомості: антропоцентричний чи екоцентричний. Особливістю попередніх століть було панування антропоцентричного типу екологічної свідомості, яка базувалася на «винятковості людини», визнанні її найвищою й абсолютною цінністю, «свободі людини» від підкорення об'єктивним екологічним закономірностям природи, сприйняття природи як об'єкта одностороннього впливу людини на неї. Однак, швидкі темпи загострення екологічної кризи зумовило переорієнтацію суспільства на екоцентричний тип екологічної свідомості зорієнтованого на відсутність протиставлення людини й природи, людина виступає не власником природи, а її однією зі складових частин [6, 8-13].

Важливим засобом формування екоцентричного типу екологічної свідомості підрастаючого покоління є екологічна стежка, під якою розуміють маршрут екскурсії в природі, у ході якої розкриваються екологічні явища, об'єкти, взаємозв'язки в природі, формується екологічна грамотність і свідомість екскурсантів [4]. Перші відомості про екологічну стежку датуються ХХ ст. і пов'язані з лісником Бентоном Маккейлі. На основі його проекту у 1922 році було створено пішохідну стежку завдовжки 3 300 км через всі Аппалачі, яку згодом (1968 р.) назвали «Національна пейзажна стежка». Окрім неї в США, у Скелястих горах створено Континентальну стежку, а на західному побережжі – Тихоокеанську [4].

Надзвичайної популярності в Чехії і Словаччині набули учбові стежки, прокладені в: печерах околиць ландшафтної області («Моравський крас»

(«Мацоха»)), словацьких горах («Малої Фатри», «Стефаново – Нижні і Нові Дієри», «Розбійницька стежка») й ін. [7, 3-15].

У 60-х р. XX ст. в околицях р. Бірш-тонас (Литва) функціонує «Стежка звірів», а біля р. Друськінінкой – «Сонячна» стежка, створена зусиллями працівників будинку-музею «Лісова луна». Для підготовки майбутніх педагогів до подальшої професійної діяльності та ознайомлення їх із методикою роботи з дітьми в природі, на території агробіостанції Вільнюського педагогічного інституту (Тамошаве) було створення учбову екологічну стежку «Лебідь».

За ініціативи Кримського гірського клубу в 1899 р. на східних схилах Ялтинської яйли (Україна) було створено Штангієвську стежку завдовжки 8,5 км [5, 12-25]. А у 1916 р. за наказом князя Л. З. Голіцина, уздовж скель біля Судака (Крим), було вирубано пішохідну стежку, яку назвали Голіцинська [5].

Ініціатором широкого розповсюдження учбових і учбово-пізнавальних стежок на території СРСР став Тартуській гурток охорони природи (перше студентське природоохоронне об'єднання) під керівництвом фахівця з питань теорії і практики охорони природи Я. Х. Ейларта. У зв'язку з цим із 1971 р. на території Естонії створено екологічні стежки: «Лахемаа» (поля валунів льодовикового часу), «Війтна» (льодовикові озера з камовим рельєфом), «Вірусоо» (рослинність колишніх дюн і сучасних боліт) [4]. Також у 1981 році в Ізмайловському парку культури і відпочинку (Москва) працівниками лабораторії екологічної освіти та учнями 446 середньої школи створено навчальну екологічну стежку. На кінець 80-х р. XX ст. активізувалася діяльність із створення екологічних стежок на території природно-заповідного фонду України: національні парки (Карпатський, Шацький, «Подільські Товтри»), природні заповідники («Медобори» (Крим)), заказники (навколо м. Київ («Лісники»)), ботанічні сади (Нікітський, Кременецький) та ін. [3, 67].

Із часом вимоги і завдання, які висувалися до екологічних стежок змінювалися. Час вимагав цілеспрямованого використання стежок для формування екологічної культури учнівської молоді. Учбові екологічні стежки не тільки знайомили з природними об'єктами, але й допомагали здійснювати

оцінку діяльності людини в навколишньому природному середовищі (природної, перетвореної). Тому на теперішній час учбові екологічні стежки створюються на базі вищих навчальних закладів (спрямовані на підготовку майбутніх учителів біології до створення екологічних стежок та залучення учнів до еколого-натуралістичної роботи) та загальноосвітніх шкіл (закріплення матеріалу навчальних дисциплін, організація природоохоронної роботи).

Так, станом на 2015 рік у шкільних закладах освіти міст і районів всіх областей України функціонує 2 861 екологічних стежин (2014 рік – 2540 екологічних стежин). Лише у школах Житомирській області нараховується 308 екологічних стежин (2014 р. – 287 екологічних стежин). У 2013 році був проведений заочний обласний конкурс-огляд на зразкову навчально-виховну екологічну стежку. На розгляд журі було представлено 65 робіт з 19 районів та міст Житомирської області [1; 2].

Отже, аналіз історичних даних створення екологічних стежин доводить їх важливість у екологічному вихованні й освіті підростаючого покоління, формуванні основ екологічної культури та природоохоронно-дослідницької діяльності.

Література

1. Аналіз річних звітів обласних еколого-натуралістичних центрів та обласних станцій юних натуралістів за 2013 рік [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/doc/raznoe/2014/analiz2013.pdf/> (Дата звернення: 12.12.2016).
2. Аналіз річних звітів обласних еколого-натуралістичних центрів та обласних станцій юних натуралістів за 2014 рік [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://issuu.com/nenc/docs/analiz-2014/308/> (Дата звернення: 12.12.2016).
3. Галкін С.І. Раціональне використання природного потенціалу Державного дендрологічного парку «Олександрія» НАН України в концепції розвитку екологічної мережі України / С.І. Галкін, Л.В. Калашнікова, Н.М. Дойко, В.Л. Рубіс, Н.С. Бойко // Наука та інновації. М.: 2014. – Т. 10, № 6. – С. 66-

4. Екологічна стежка. Методичні рекомендації до створення. Дидактичне значення: Посібник для вчителів спец. навч. закл. для дітей з вадами зору / Я.П. Дідух, О.Т. Крижанівська, О.Т. Попович, Ю.О. Войтюк. – Київ: Візаві, 2001. – 30 с.
5. Екологічні стежки України. Живи Земле! Методичні матеріали / Під редакцією В.В. Вербицького. – Київ: СМП, 2003. – 196 с.
6. Єфименко Н. П. Особливості формування екологічної культури студентів вищих технічних закладів освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.П. Єфименко. – Х.: 2000. – 137 с.
7. Піхуля Н., Піхуля В. Навчально-пізнавальна екологічна стежка / Н. Піхуля, В. Піхуля // Біологія. – № 18, 2009. – С. 3-15.